

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2026-2-3>

Л. В. Дольнікова, О. Р. Чунис

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0719-2028> – Л. В. Дольнікова

<https://orcid.org/0009-0001-1605-8376> – О. Р. Чунис

lubob.v.dolnikova@lpnu.ua

АДАПТИВНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі підвищення ефективності освітнього процесу в контексті організування та реалізації адаптивного педагогічного спілкування у закладі вищої освіти. Зазначено, що педагог сучасного вишу не може досягти реального ефективного результату педагогічного процесу без здатності адаптувати власну комунікативну поведінку до конкретної педагогічної ситуації, особливостей здобувачів освіти та специфіки академічної групи. Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичної сутності адаптивного педагогічного спілкування в контексті комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти як динамічного процесу професійної взаємодії, а також у визначенні його основних характеристик і структурних компонентів. Для досягнення мети дослідження застосовувалися методи аналізу, узагальнення та систематизації наукової літератури з метою визначення структури адаптивного спілкування та умов його організування. Установлено, що важливими педагогічними умовами ефективної комунікації є індивідуалізація та студентоцентризованість освіти, урахування особливостей цифровізації та змішаних форм освітнього процесу, підтримка суб'єктності, мотивації та активності здобувачів освіти, а також реагування на сучасні соціокультурні та безпекові виклики. Обґрунтовано необхідність переходу від традиційної універсальної моделі педагогічного спілкування до адаптивної моделі, яка враховує своєчасне коригування змісту, форм, стилю, засобів і технік спілкування відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів освіти, характеру навчальної ситуації, отриманого зворотного зв'язку та змін освітнього середовища. Схарактеризовано сутність поняття «адаптивне педагогічне спілкування», визначено його структурні компоненти, обґрунтовано принципи і засоби реалізації комунікативної адаптації викладача. Наукова новизна дослідження полягає в авторському трактуванні адаптивного педагогічного спілкування як цілеспрямованого, гнучкого та динамічного процесу професійної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що передбачає здатність викладача своєчасно змінювати комунікативну поведінку відповідно до актуальних освітніх потреб і ситуацій. Узагальнення авторського підходу подано в обґрунтуванні моделі адаптивного педагогічного спілкування, в основі якої лежить взаємозв'язок комунікативної компетентності викладача та його здатності до комунікативної адаптації. Визначено, що активне слухання, емпатія, варіативність, зворотний зв'язок і підтримка забезпечують якісну педагогічну взаємодію, сприяють підвищенню залученості, мотивації, автономії та психологічного комфорту здобувачів освіти, що, своєю чергою, підвищує ефективність освітнього процесу. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання визначених принципів і прийомів адаптивного педагогічного спілкування викладачами закладів вищої освіти для вдосконалення організації освітнього процесу та підвищення його результативності.

Ключові слова: педагогічне спілкування, комунікативна компетентність, адаптивне спілкування, індивідуалізація, зворотний зв'язок, ефективне освітнє середовище, модель педагогічної взаємодії.

ADAPTIVE PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS A MEANS OF ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The article addresses the problem of improving the effectiveness of the educational process in the context of organizing and implementing adaptive pedagogical communication in higher education institutions. It is emphasized that a modern university teacher cannot achieve genuinely effective educational outcomes without the ability to adapt their own communicative behavior to a particular pedagogical situation, the individual characteristics of students, and the specific features of an academic group. The aim of the article is to substantiate the didactic essence of adaptive pedagogical communication in the context of the communicative competence of a higher education teacher as a dynamic process of professional interaction, as well as to identify its main characteristics and structural components. To achieve the aim of the study, the methods of analysis, generalization, and systematization of scientific literature were applied to determine the structure of adaptive communication and the conditions for its organization. It was established that important pedagogical conditions for effective communication include individualization and student-centeredness of education, consideration of the specific features of digitalization and blended forms of the educational process, support for students' agency, motivation, and activity, as well as responsiveness to contemporary sociocultural and security challenges. The necessity of transitioning from a traditional universal model of pedagogical communication to an adaptive model is substantiated. The latter involves timely adjustment of the content, forms, style, means, and techniques of communication in accordance with students' individual characteristics, the nature of the learning situation, the feedback received, and changes in the educational environment. The essence of the concept of «adaptive pedagogical communication» is characterized, its structural components are identified, and the principles and means of implementing teachers' communicative adaptation are substantiated. The scientific novelty of the study lies in the authors' interpretation of adaptive pedagogical communication as a purposeful, flexible, and dynamic process of professional interaction among the subjects of the educational process, which involves the teacher's ability to timely modify their communicative behavior in accordance with current educational needs and situations. The authors' approach is generalized through the substantiation of a model of adaptive pedagogical communication, which is based on the interrelationship between the teacher's communicative competence and their ability to adapt communication. It is determined that active listening, empathy, variability, feedback, and support ensure high-quality pedagogical interaction, contribute to increased student engagement, motivation, autonomy, and psychological comfort, and consequently enhance the effectiveness of the educational process. The practical significance of the study lies in the possibility of using the identified principles and techniques of adaptive pedagogical communication by higher education teachers to improve the organization of the educational process and enhance its effectiveness.

Key words: pedagogical communication, communicative competence, adaptive communication, individualization, feedback, effective educational environment, model of pedagogical interaction.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями. Особливості організування і перебігу освітнього процесу в Україні на сучасному етапі його реформування зумовлені великою кількістю трансформаційних змін і впроваджень, які дуже часто призводять до зменшення ефективності основної мети освітнього процесу – підготувати сучасного, конкурентоздатного, професійно і академічно мобільного до змін фахівця. Ураховуючи особливості вимог здобувачів вищої освіти, зазначаємо кардинальні зміни характеру педагогічної взаємодії, яка будується на ефективному професійному спілкуванні, в основі якого закладені професіоналізм педагога, його гуманістична спрямованість, педагогічні здібності та техніки педагогічної взаємодії. Тому сучасний викладач закладу вищої освіти не

може ефективно реалізовувати мету освітнього процесу без здатності адаптувати власну комунікативну поведінку до конкретного здобувача, групи, навчальної дисципліни та освітньої ситуації. Вагомий вплив на реалізацію такого підходу мають індивідуалізація і студентоцентрованість освіти, цифровізація та змішані форми навчання, різний рівень попереднього навчального досвіду студентів, зміна характеру взаємодії викладача і студента, психологічне навантаження учасників освітнього процесу, необхідність підтримки суб'єктності, мотивації та активності здобувача з урахуванням політичної, економічної, воєнної ситуації. Це обґрунтовує перехід від традиційної універсальної моделі педагогічного спілкування до сучасної моделі адаптивного педагогічного спілкування. Ми вважаємо, що адаптивність як

професійна здатність викладача змінювати комунікативну стратегію, зберігаючи незмінною педагогічну мету, виходить на одне з перших місць у реалізації інноваційного підходу до досягнення ефективного цільового компонента педагогічного процесу і сприяє вирішенню суперечності між вибраним педагогом способом досягнення мети й очікуваним результатом, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання педагогічного спілкування та комунікативної компетентності викладача посідає вагоме місце в сучасних дослідженнях. Науковці розглядають комунікативну компетентність як важливий складник професійної компетентності викладача закладу вищої освіти, що забезпечує ефективність професійної взаємодії та реалізацію основних завдань освітнього процесу [5, с. 75; 6, с. 31]. Її зміст, структура, принципи формування та шляхи розвитку досліджуються в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів і вдосконалення професійної діяльності науково-педагогічних працівників [4, с. 198; 7, с. 10–12; 8, с. 226–227]. Питання важливості сформованої комунікативної компетентності для професійної діяльності викладача особливо підкреслюється у дослідженнях, присвячених педагогічному спілкуванню у вищій школі. Так, І. Козубовська та М. Товт-Коршинська аналізують готовність магістрів медицини до професійного педагогічного спілкування як важливу умову їхньої успішної педагогічної діяльності [2, с. 63]. Це дає підстави розглядати педагогічне спілкування не як допоміжний компонент професійної діяльності, а як один із механізмів її ефективної реалізації. Окремий вектор досліджень становлять питання розвитку комунікативної компетентності викладача в умовах цифрової трансформації освіти. У сучасному освітньому просторі комунікація набуває нових форм, зокрема внаслідок поширення дистанційних технологій. Так, О. Коркішко, Я. Топольник та О. Троценко, характеризуючи понятійне поле проблеми розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача засобами дистанційних технологій, акцентують увагу на трансформації комунікативної діяльності педагога у цифровому освітньому середовищі [3, с. 12]. Водночас О. Кучерова та Л. Нестеренко обґрунтовують способи вдосконалення комунікативної компетентності викладача ЗВО, що актуалізує проблему цілеспрямованого розвитку комунікативних умінь сучасного педагога [4, с. 198].

Важливим у контексті нашого дослідження є розгляд комунікації з позицій адаптивності. В. Григораш та Т. Хлебнікова пов'язують розви-

ток комунікативної компетентності керівників закладів освіти з адаптивним управлінням формальними і неформальними комунікаціями в організації [1]. Такий підхід засвідчує актуальність категорії адаптивності для аналізу освітньої комунікації та дає підстави для подальшого розгляду адаптивності не лише на управлінському, а й на безпосередньо педагогічному рівні взаємодії.

Сучасне розуміння освітньої взаємодії водночас дедалі більше пов'язується з її орієнтацією на особистість здобувача освіти. У зарубіжних дослідженнях значна увага приділяється персоналізації навчання, підтримці індивідуальної готовності до навчання та добору змісту й послідовності навчальних матеріалів відповідно до потреб здобувачів вищої освіти [18]. Дослідження адаптивних технологій також демонструють посилення тенденції до врахування індивідуальних характеристик здобувачів у процесі організації навчання [10]. Зазначені положення, на думку переважної більшості науковців, є важливими для розуміння того, що сучасне освітнє середовище потребує не уніфікованої, а диференційованої та гнучкої взаємодії. Важливим компонентом такої взаємодії є підтримка автономії здобувача освіти. Дослідження Q. Ma засвідчує взаємозв'язок підтримки автономії з академічною залученістю та стійкістю студентів [12]. Систематичний огляд D. Y. Yang та його співавторів розглядає підтримку автономії викладачем у взаємозв'язку із залученістю студентів [16]. Це дає підстави трактувати сучасну педагогічну комунікацію як таку, що має не лише забезпечувати передавання інформації, а й створювати умови для активної позиції здобувача освіти у взаємодії.

Значний потенціал для розкриття змісту адаптивної педагогічної комунікації мають дослідження зворотного зв'язку. Формувальне оцінювання та зворотний зв'язок розглядаються як ефективні механізми підтримки навчання у вищій освіті [13]. Систематичний огляд C. Paterson та співавторів акцентує увагу на потребах академічного зворотного зв'язку [14]. Зазначимо, що сучасні дослідження засвідчують розширення наукового інтересу до здатності учасників освітнього процесу ефективно працювати зі зворотним зв'язком [11]. У контексті нашого дослідження це особливо важливо, оскільки адаптивність педагогічного спілкування передбачає не лише передавання педагогом повідомлення, а й постійне отримання, інтерпретацію та врахування реакції здобувача освіти. Дуже переконливо й аргументовано динамічний характер педагогічної взаємодії представлено в дослідженні L. Zeinstra та ін., де схарактеризовано реальну взаємодію викладача

і студента та її взаємозв'язок із підтримувальним викладанням і залученістю тих, хто навчається упродовж тривалого періоду [17]. Такий підхід, на нашу думку, є методологічно важливим у контексті нашого дослідження, оскільки дає змогу розглядати педагогічну комунікацію не як сукупність сформованих комунікативних умінь, а як динамічний процес двобічної взаємодії та коригування поведінки учасників педагогічного процесу. Таку тенденцію підтверджують і результати аналітичного огляду К. Prananto та ін., які аналізують сутність взаємозв'язку підтримки викладача та залученості студентів у вищій освіті [15].

Констатуємо, що сучасні дослідження поступово зміщують акцент від однобічного педагогічного впливу до взаємодії, у якій поведінка викладача та реакції здобувача освіти перебувають у постійному взаємозв'язку. Водночас констатуємо, що в сучасній науковій літературі достатньо широко представлено окремі складники, необхідні для ефективної педагогічної комунікації, а саме: комунікативна компетентність викладача [4–8], професійне педагогічне спілкування [2], адаптивність комунікацій в освітньому управлінні [1], персоналізація та адаптивність навчання [10; 18], підтримка автономії здобувача [12; 16], академічний зворотний зв'язок [11; 13; 14], підтримка та залученість студентів [15–17]. Разом із тим результати аналізу засвідчують певну фрагментарність наукового представлення проблеми. Зокрема, окремі характеристики сучасної педагогічної взаємодії досліджуються переважно як самостійні феномени: комунікативна компетентність, персоналізація навчання, підтримка автономії, зворотний зв'язок, залученість студентів або адаптивне управління комунікаціями. Недостатньо представленим, на нашу думку, залишається комплексний розгляд адаптивного педагогічного спілкування викладача закладу вищої освіти як цілісної системи професійної взаємодії, у якій зазначені компоненти функціонують у системному взаємозв'язку. Тому актуальними і своєчасними є уточнення сутності поняття «адаптивне педагогічне спілкування», визначення його структурних компонентів і функцій, а також з'ясування механізмів, за допомогою яких викладач здійснює адаптацію власної комунікативної поведінки до індивідуальних особливостей здобувача освіти, характеру навчальної ситуації, отриманого зворотного зв'язку та змін освітнього середовища. Висновуємо, що недостатній рівень концептуалізації адаптивного педагогічного спілкування саме у закладі вищої освіти та потреба системного поєднання напрацьованих у сучасній педагогіці положень щодо комунікативної компетентності,

індивідуалізації, підтримки автономії, зворотного зв'язку й динамічної педагогічної взаємодії є недостатньо обґрунтованими з урахуванням сучасних викликів соціально-економічних та воєнних процесів в Україні. Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного обґрунтування адаптивного педагогічного спілкування як важливої характеристики професійної діяльності сучасного викладача закладу вищої освіти задля отримання якісного результату.

Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичної сутності адаптивного педагогічного спілкування в контексті комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти як динамічного процесу професійної взаємодії, а також у визначенні його основних характеристик і структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатуємо, що проблема ефективної педагогічної комунікації у вищій освіті сьогодні розглядається переважно у взаємозв'язку з комунікативною компетентністю викладача, якістю суб'єкт-суб'єктної взаємодії «викладач – студент», педагогічною підтримкою, формувальним оцінюванням і зворотним зв'язком, студентською залученістю та індивідуалізацією навчання. Водночас, як зазначено вище, переважна частина досліджень зосереджена на окремих складниках цього процесу: способах надання зворотного зв'язку, формах підтримки педагогів, організації взаємодії педагога та студента, адаптації освітнього контенту до індивідуальних потреб здобувача.

Цілісний підхід до трактування проблеми

Ми акцентуємо на цілісному підході, відповідно до якого адаптивність розглядається безпосередньо як характеристика професійного педагогічного спілкування викладача і як його компонент. Ми вважаємо, що на відміну від технологічного розуміння адаптивності, пов'язаного переважно з варіюванням змісту, темпу та складності навчання, комунікативна адаптивність передбачає здатність викладача своєчасно змінювати способи, форми, стиль, інтенсивність та емоційно-психологічний характер взаємодії залежно від індивідуальних особливостей здобувача, його актуальних освітніх потреб і конкретної педагогічної ситуації. Ми переконані, що адаптивне педагогічне спілкування як компонент і ефективний засіб педагогічного спілкування є цілеспрямованим, гнучким та динамічним процесом професійної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу вищої школи і передбачає своєчасне коригування змісту, форми, стилю, засобів і технік комунікації відповідно до індивідуальних осо-

бливостей здобувачів, характеру освітньої ситуації та визначених цілей навчання. Відповідно до нашого трактування розглядаємо адаптивне спілкування як цілісну систему, що містить такі компоненти: діагностично-перцептивний, комунікативно-варіативний, емпатійно-підтримувальний, інтерактивно-регулятивний, рефлексивно-коригувальний.

Характеристика компонентів адаптивного спілкування

Діагностично-перцептивний компонент полягає у тому, що викладач повинен проявити вміння зрозуміти студента, виявити його потреби, стан, рівень сприйняття, а для того він повинен володіти сучасним інструментарієм педагогічної майстерності, де визначальними у цьому контексті є гуманістична спрямованість і педагогічні здібності. Ці два складники педагогічної майстерності формують у викладача обґрунтоване діагностування змісту педагогічної взаємодії і реалізацію ефективного сприйняття студентом навчальної інформації.

Комунікативно-варіативний компонент передбачає зміну стилю, темпу, форми, засобів та техніки педагогічної комунікації, тобто безпосереднє демонстрування викладачем педагогічної майстерності як прояву власної педагогічної позиції і свого професійного «Я».

Емпатійно-підтримувальний компонент, на нашу думку, сприяє ефективній двобічній комунікації та забезпечує емоційну підтримку, демонстрування педагогічного такту, прийняття і обґрунтування рішень, а також безпечність, що, як підтверджують спостереження авторів, формує доброзичливість і відкритість педагогічної комунікації.

Інтерактивно-регулятивний компонент реалізується через такі техніки і засоби педагогічного спілкування, як проблемні запитання, активне слухання, уточнення, парафраз, зворотний зв'язок, корекція взаємодії. Саме цей компонент адаптивного педагогічного спілкування з переліченими інструментами забезпечує феномен педагогічного спілкування загалом. Ми особливо наголошуємо на парафразі та зворотному зв'язку в сучасному спілкуванні, особливо, коли йдеться про адаптивне спілкування, що будується на урахуванні особистісних якостей здобувачів освіти, особливостях змісту навчальної дисципліни тощо.

Рефлексивно-коригувальний компонент передбачає демонстрування викладачем здатності оцінити, чи спрацювала вибрана комунікативна стратегія в досягненні поставлених цілей, і за потреби змінити її.

Урахування цих компонентів як інструментарію реалізації завдань педагогічного спілку-

вання загалом і адаптивного зокрема буде забезпечувати, на нашу думку, високу адаптивність, результатом якої будуть краще взаєморозуміння учасників суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, вища залученість, мотивація, психологічний комфорт, активність студента, належна якість навчання. Саме це, за нашими спостереженнями, сприяє реалізації трансформації ролі педагога вищої школи від викладача, що передає інформацію, до викладача, який адаптує зміст і механізм педагогічної взаємодії з урахуванням індивідуальних освітніх особливостей кожного студента.

Дидактичні принципи та засоби реалізації завдань адаптивного педагогічного спілкування

Виходячи з аналізу структури адаптивного спілкування ми виокремлюємо дидактичні принципи адаптивного педагогічного спілкування: суб'єктності, індивідуалізації, діалогічності, гнучкості, ситуативності, емпатійності, педагогічного такту, зворотного зв'язку, рефлексивності, етичності. Застосування кожного конкретного принципу передбачає виокремлення засобів реалізації цього принципу. Ми переконані, що вибір засобу як інструменту досягнення мети залежить від вибраного викладачем напрямку і його здатності реалізувати поставлену мету комунікативної адаптивної педагогічної взаємодії. Так, вербальна адаптація реалізується через темп, лексику, складність комунікативного пояснення, а невербальна – через міміку, погляд, жести, варіювання дистанції. Діалогічний складник адаптивного спілкування реалізується шляхом застосування відкритих проблемних запитань, уточнення, парафраза тощо. Емоційний принцип адаптивності педагогічного спілкування підтримується емпатією і демонструванням педагогічного такту та підтримки, готовністю педагога демонструвати свої гуманістичні цінності, а рефлексивний – забезпечується зворотним зв'язком, самооцінюванням та рефлексією. Такий спектр принципів і засобів реалізації структурних компонентів адаптивного спілкування дає підстави зазначити, що викладач закладу вищої освіти адаптує комунікацію не лише до особистісних якостей студента, а й до педагогічної ситуації, академічної групи, освітньої мети, формату навчання, емоційного стану аудиторії, змісту навчальної інформації, тобто адаптивність означає не зміну педагогічної мети, а зміну способу її досягнення відповідно до конкретної освітньої ситуації. Ми вважаємо, що адаптивне спілкування як механізм реалізації мети освітнього процесу будується на довірі та психологічній безпеці, активізації суб'єктності студента, підвищенні мотивації і, як наслідок, активній участі в навчанні, усвідомленому засвоєнню навчальної інформації, що

визначається через зворотний ефективний зв'язок та якісні кінцеві результати навчання.

Модель адаптивного спілкування

Вищезазначені особливості, структура, принципи та засоби адаптивного педагогічного спілкування формують необхідність узагальнення авторського підходу у формі моделі адаптивного педагогічного спілкування. У моделі адаптивного спілкування будуть закладені мета адаптивної комунікації в освітньому процесі, дидактичні принципи, структура, методи і засоби адаптивного спілкування, спрямовані на реалізацію авторського твердження, що комунікативна компетентність викладача передбачає здатність до комунікативної адаптації, а адаптація реалізується через активне слухання, емпатію, варіативність, зворотний зв'язок, підтримку, що формує якісну взаємодію, підвищує залученість, мотивацію, автономію, психологічний комфорт і, як результат, сприяє ефективності освітнього процесу.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що адаптивне педагогічне спілкування як складова частина комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти – це цілеспрямована, гнучка й ситуативно варіативна професійна взаємодія викладача зі здобувачами вищої освіти, що передбачає своєчасне коригування способів, засобів, стилю та інтенсивності комунікації відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів, їхніх актуальних освітніх потреб і конкретної педагогічної ситуації. Педагогічне спілкування, що є базою педагогічної взаємодії у сучасному освітньому середовищі, ґрунтується на підходах студентоцентрованого навчання, індивідуалізації та персоналізації навчання, адаптивності освітнього процесу шляхом реалізації принципів і засобів адаптивного педагогічного спілкування для отримання якісного результату та можливостей коригування його змісту.

До подальших наукових розвідок відносимо розроблення графічної моделі адаптивного педагогічного спілкування та проведення педагогічного експерименту з установлення ефективності моделі адаптивного педагогічного спілкування.

Використання штучного інтелекту. Під час написання статті використовувались інструменти генеративного штучного інтелекту для редагування тексту, перевірки правильності оформлення літератури – ChatGPT.

Список літератури:

1. Григораш В., Хлебнікова Т. Розвиток комунікативної компетентності керівників закладів освіти як умова адаптивного управління формаль-

ними і неформальними комунікаціями в організації. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 11 (21). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-01)

2. Козубовська І., Товт-Коршинська М. Готовність магістрів медицини до професійного педагогічного спілкування як важлива умова їхньої успішної педагогічної діяльності у вищій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 2(51). С. 62–65. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.62-65>

3. Коркішко О., Топольник Я., Троценко О. Характеристика понятійного поля дослідження проблеми розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2024. № 1 (105). С. 7–15. DOI: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(105\)2024.306874](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(105)2024.306874)

4. Кучерова О. О., Нестеренко Л. О. Способи вдосконалення комунікативної компетентності викладача ЗВО. *Pedagogy, psychology and teaching methods: international experience : conference. proceedings, July 16–17, 2021. Riga : Baltija Publishing, 2021. С. 196–200. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-114-5-50*

5. Лущик Ю., Пікулицька Л., Циганок Г. Комунікативна компетентність викладача ЗВО як складник професійної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 5–6 (99–100). С. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.05-06/071-085>

6. Марушкевич А., Поляк О., Жиленко М. Комунікативна компетентність майбутнього викладача ЗВО: сутність, розвиток. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2021. № 2 (14). С. 30–33. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2021.14.07>

7. Нестеренко Л. О. Основні принципи розвитку комунікативної компетентності викладача ЗВО. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, історії, психології та педагогіки*. 2021. Вип. 41. Т. 2. С. 10–12.

8. Павлова В. В. Структурний аналіз комунікативної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2025. № 4. С. 225–231. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-4-30>

9. Семикіна М. В., Бугаєва М. В. Стратегічне ділове спілкування: інструмент для формування стабільних соціально-трудових відносин та розвитку людського потенціалу. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 1 (48). С. 125–133. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).125-133](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).125-133)

10. Essa S. G., Çelik T., Human-Hendricks N. E. Personalized Adaptive Learning Technologies Based on Machine Learning Techniques to Identify Learning

Styles: A Systematic Literature Review. *IEEE Access*. 2023. Vol. 11. P. 48392–48409. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.3276439>

11. Lei W., Lei Z. A systematic review of feedback literacy in higher education: concepts, measurement, and interventions. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.1080/02602938.2026.2656285>

12. Ma Q. The Role of Teacher Autonomy Support on Students' Academic Engagement and Resilience. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. Article 778581. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.778581>

13. Morris R., Perry T., Wardle L. Formative assessment and feedback for learning in higher education: A systematic review. *Review of Education*. 2021. Vol. 9, No. 3. Article e3292. DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3292>

14. Paterson C., Paterson N., Jackson W., Work F. What are students' needs and preferences for academic feedback in higher education? A systematic review. *Nurse Education Today*. 2020. Vol. 85. Article 104236. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.104236>

15. Prananto K., Cahyadi S., Lubis F. Y., Hinduan Z. R. Perceived teacher support and student engagement among higher education students – a systematic literature review. *BMC Psychology*. 2025. Vol. 13. Article 112. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40359-025-02412-w>

16. Yang D. Y., Chen P., Wang H., Wang K., Huang R. Teachers' autonomy support and student engagement: A systematic literature review of longitudinal studies. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 925955. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.925955>

17. Zeinstra L., Kupers E., Loopers J., de Boer A. Real-time teacher-student interactions: The dynamic interplay between need supportive teaching and student engagement over the course of one school year. *Teaching and Teacher Education*. 2023. Vol. 121. Article 103906. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103906>

18. Zhong L. A systematic review of personalized learning in higher education: learning content structure, learning materials sequence, and learning readiness support. *Interactive Learning Environments*. 2023. Vol. 31, No. 10. P. 7053–7073. DOI: <https://doi.org/10.1080/10494820.2022.2061006>

References:

1. Hryhorash, V., & Khlyebnikova, T. (2021). Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity yak umova adaptivnoho upravlinnia formalnymy i neformalnymy komunikatsiamy v orhanizatsii [Development of communicative competence of educational institution managers as a condition for adaptive management of formal and informal communications in an organization]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriiia «Pedahohika»*, 11(21) [in Ukrainian].

2. Kozubovska, I., & Tovt-Korshynska, M. (2022). Hotovnist mahistriv medytsyny do profesiinoho pedahohichnoho spilkuvannia yak vazhlyva umova

yikh uspishnoi pedahohichnoi diialnosti u vysshchii shkoli [Readiness of medical master's students for professional pedagogical communication as an important condition for their successful pedagogical activity in higher education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota*, 2(51), 62–65. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.62-65> [in Ukrainian].

3. Korkishko, O., Topolnyk, Ya., & Trotsenko, O. (2024). Kharakterystykaponiatiinohopoliadoslidzhennia problemy rozvytku komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha zasobamy dystantsiinykh tekhnolohii v osvithomu prostori zakladu vysshchoi osvity [Characteristics of the conceptual field of research on the development of communicative competence of future teachers through distance technologies in the educational space of a higher education institution]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 1(105), 7–15. [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(105\)2024.306874](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(105)2024.306874) [in Ukrainian].

4. Kuchero, O. O., & Nesterenko, L. O. (2021). Sposoby vdoshkalennia komunikativnoi kompetentnosti vykladacha ZVO [Ways to improve the communicative competence of a higher education institution teacher]. *Pedagogy, psychology and teaching methods: International experience: Conference proceedings, July 16–17, 2021*, 196–200. Riga: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-114-5-50> [in Ukrainian].

5. Lushchik, Yu., Pikulytska, L., & Tsyhanok, H. (2020). Komunikativna kompetentnist vykladacha ZVO yak skladova profesiinnoi kompetentnosti [Communicative competence of a higher education institution teacher as a component of professional competence]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 5–6(99–100), 71–85. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.05-06/071-085> [in Ukrainian].

6. Marushkevych, A., Poliak, O., & Zhylenko, M. (2021). Komunikativna kompetentnist maibutnoho vykladacha ZVO: sutnist, rozvytok [Communicative competence of a future higher education institution teacher: Essence and development]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia «Pedahohika»*, 2(14), 30–33. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2021.14.07> [in Ukrainian].

7. Nesterenko, L. O. (2021). Osnovni pryntsypy rozvytku komunikativnoi kompetentnosti vykladacha ZVO [Basic principles of developing the communicative competence of a higher education institution teacher]. *Humanitarnyi korpus: zbirnyk naukovykh statei z aktualnykh problem filosofii, kulturolohii, istorii, psykholohii ta pedahohiky*, 41(2), 10–12 [in Ukrainian].

8. Pavlova, V. V. (2025). Strukturnyi analiz komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha zakladu vysshchoi osvity [Structural analysis of the communicative competence of a future higher education institution teacher]. *Visnyk Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytetu imeni akademika Stepana Demianchuka. Seriiia: Pedahohika ta psykholohiia*,

4, 225–231. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-4-30> [in Ukrainian].

9. Semykina, M. V., & Buhaieva, M. V. (2025). Stratehichne dilove spilkuвання: instrument dlia formuvannya stabilnykh sotsialno-trudovykh vidnosyn ta rozvytku liudskoho potentsialu [Strategic business communication: An instrument for forming stable social and labor relations and developing human potential]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1(48), 125–133. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).125-133](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).125-133) [in Ukrainian].

10. Essa, S. G., Çelik, T., & Human-Hendricks, N. E. (2023). Personalized adaptive learning technologies based on machine learning techniques to identify learning styles: A systematic literature review. *IEEE Access*, 11, 48392–48409. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.3276439>

11. Lei, W., & Lei, Z. (2026). A systematic review of feedback literacy in higher education: Concepts, measurement, and interventions. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. <https://doi.org/10.1080/02602938.2026.2656285>

12. Ma, Q. (2021). The role of teacher autonomy support on students' academic engagement and resilience. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 778581. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.778581>

13. Morris, R., Perry, T., & Wardle, L. (2021). Formative assessment and feedback for learning in higher education: A systematic review. *Review of*

Education, 9(3), Article e3292. <https://doi.org/10.1002/rev3.3292>

14. Paterson, C., Paterson, N., Jackson, W., & Work, F. (2020). What are students' needs and preferences for academic feedback in higher education? A systematic review. *Nurse Education Today*, 85, Article 104236. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.104236>

15. Prananto, K., Cahyadi, S., Lubis, F. Y., & Hinduan, Z. R. (2025). Perceived teacher support and student engagement among higher education students – a systematic literature review. *BMC Psychology*, 13, Article 112. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-02412-w>

16. Yang, D. Y., Chen, P., Wang, H., Wang, K., & Huang, R. (2022). Teachers' autonomy support and student engagement: A systematic literature review of longitudinal studies. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 925955. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.925955>

17. Zeinstra, L., Kupers, E., Loopers, J., & de Boer, A. (2023). Real-time teacher-student interactions: The dynamic interplay between need supportive teaching and student engagement over the course of one school year. *Teaching and Teacher Education*, 121, Article 103906. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103906>

18. Zhong, L. (2023). A systematic review of personalized learning in higher education: Learning content structure, learning materials sequence, and learning readiness support. *Interactive Learning Environments*, 31(10), 7053–7073. <https://doi.org/10.1080/10494820.2022.2061006>

© Л. В. Дольнікова, О. Р. Чунис

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.10.2026